

DAMMS GÅRD

- fra smedje til medborgerhus

Indhold

- 3 FORORD
- 5 DAMMS GÅRD
 - fra smedested til medborgerhus
- 21 EN UDVIKLINGSPLAN FOR FELSTED
- 23 FRA SKITSE TIL LICITATION
- 25 GENOPBYGNINGEN
 - mødet mellem nyt og gammelt
- 26 NYT LIV I DAMMS GÅRD
- 27 FORLØBET

Tryk: Aabenraa Kommune i forbindelse med indvielse af Medborgerhuset Damms Gård. Maj 2014

Foto: Historisk Forening for Felsted Sogn, Familien Damm, Karen Lund, Andreas Asmussen, Per Ahrends, Aabenraa Kommune

Artiklen ”**Damms Gård fra smedested til medborgerhus**” er uddrag af Andreas J. Asmussens artikel af samme navn. Artiklen er i sin helhed offentliggjort i Historisk Årbog for Felsted Sogn 2013.

Forord

Felsted skriver historie med indvielsen af Medborgerhuset Damms Gård

Det er historien om, hvordan lokale ildsjæle sammen med engagerede borgere og foreninger har sat dagsordenen for udviklingen af deres egen by og om, hvordan samarbejde og sammenhold kan få ting til at ske.

Det er samtidig historien om, at udvikling kan ske med udgangspunkt i bevaring af et vigtigt stykke kulturarv, der fortæller historien om en by der har forandret sig henover tid: fra jernbaneby til kommune centrum og til nutiden, hvor Felsted er en del af storkommunen Aabenraa.

Renoveringen af Damms Gård er med til at definere en ny identitet og en ny rolle for byen i storkommunen, og bygningen bliver således et samlingssted for Felsted. At Damms Gård bliver et samlingssted og medborgerhus, er helt i tråd med husets historie. Gården har gennem tiderne været byens midtpunkt og samlingssted. Her har bl.a. været kro, købmand, postekspedition, station og busholdeplads. Læs Andreas Asmussens spændende fortælling om Damms Gård fra smedested til medborgerhus på de følgende sider.

Historien med de kommunale briller

Fra kommunens side har det været spændende at deltage i forløbet fra borgernes første visioner, til udviklingsplan og frem til realisering af projektet, som har været muligt ved velvillighed og medvirken fra mange sider bl.a. den tidligere ejer af bygningen, fonde og diverse ministerier.

Det har været en god og lærerig proces for kommunen med involvering af flere fagudvalg med hver deres andel i projektet. Det har bl.a. betydet, at der nu er etableret et åbent bibliotek i huset til gavn for alle borgere byen.

Projektet har været undervejs siden 2007, men den lange vej har også betydet, at det har været muligt at skaffe en betydelig del medfinansiering ligesom det lokale ejerskab til projektet er blevet bredt ud.

*Bo Riis Duun
Afdelingschef Kultur, Plan & Fritid*

før 1899

ca. 1906

ca, 1950

2011

2014

Damms Gård

- fra smedested til medborgerhus

1696 - 1712
Johann H. Schmidt
Smedested

Et smedested i Felsted

"Damms Gård" er ikke en af de oprindelige gårde i landsbyen, men begyndte i 1696 som et smedested. Ved opkøb af jord fra øvrige gårde i byen, blev den med tiden en af de allerstørste i landsbyen. Det fortæller, at ejerne gennem tiderne må have været dygtige, driftige og fremadskuende personer, der har sat deres præg på byen og dens udvikling.

En ejendoms historie og ejerforhold kan ofte være meget vanskeligt at rekonstruere, men det er ikke tilfældet her. Familien Damm har i høj grad værnet om ejendommens gamle dokumenter, som er blevet dem overladt fra tidligere generationer, hvorved stedets historie kan føres tilbage til år 1696.

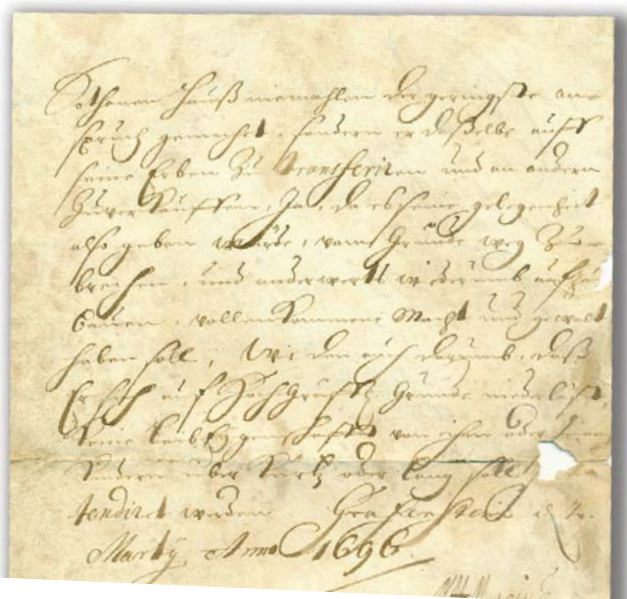
Historien begynder med, at Johann Hansen Schmidt iflg. dokument af 7. marts 1696, køber et stykke land af Christen Jerresens halvbol under Ladegård jurisdiktion. I forbindelse med udskiftningen i 1778, udflyttes dette halvbol fra landsbyen til Lyngskovvej 1. Johann Hansen Schmidt står nu som ejer af et stykke adelig jord og er forpligtet til at betale jord- og kopskat til godset og kongen, foruden at han må betale afgift til kirken.

På grundstykket opfører han et hus på 14 fag, (25,80 m), hvorfra han driver sin smedeforretning.

Johann Hansen Schmidt må have boet og drevet smedevirksomhed i byen før 1696. I 1692 står han som "ejer" af en kirkestol på mandssiden. 1694 er han "ejer" af endnu en kirkestol: "De neyer zu gebautes frauens Stühl unten in Feldstedter Kirche", for en pris på 3 mark.

Uddrag af dokument:

Es wirt in Nahmen Sel. Hochgräfliche Excell. des Herrn Grafen von Ahlefeldt zu Langeland und Rixingen, an de Ehebahren Johann Hansen Schmidt in Feldstedt ein dersellbst belegen und zu Christen Jerssens gehöriges Stück Land dergestalt,Grafenstein d. 2. marts Anno 1696

1712-1754
Johann J. Schmidt
Smede- og kådnersted

Smede- og kådnersted

I 1712 overtager sønnen Johann Johannsen Schmidt faderens kådner- og smedested.

Johann Johannsen Schmidt benævnes foruden som smed nu også som kådner (husmand).

Det kan tolkes derhen, at han eller faderen har tilkøbt mere jord, for derved at supplere deres indtægter ved også at drive landbrug.

I 1742 erhverver J. J. S. en kirkestol, som højstbydende ved afholdt offentlig auktion den 26. juli 1742 til en pris af 12 Sk. Lybsk Courant. Desuden skal han som ejer af denne kirkestol årligt betale 2 Sk. til kirken.

Hustruen Elline dør 1762, 71 år, og Johann Johansen Schmidt dør 31. marts 1768, 82 år. Johann må have været en meget dygtig og anerkendt smed i byen, hvilket klart fremgår af deres børns giftermål med fremtrædende bolsmænd i og udenfor sognet.

Ved sin død i 1768 efterlader han 4 børn: 1. Johann gift 1742 med Mette, bolsmand i Nørballe (Møllevvej 2), 2. Elline gift 1745 med kongl. bolsmand Hans Jessen i Tråsbøl, 3. Andreas, hans fødsel/dåbsdato fremgår ikke af kirkebogen, 4. Jørgen, se nedenfor.

Testamente:

Johann Johannsen Schmidt og hustru Elline udfærdiger i 1754 et testamente, der i hovedtræk tilgodeser hans kone, 3 sønner, 2 svigersønner og deres koner som følger:

- Hans kone overtager alene kun penge. Efter hendes død bliver de delt blandt børnene efter landets lov.
- De to yngste sønner får samme arveportion som den ældste i Nørballe har fået. Den, der får huset, får kun møblerne. Skulle en af dem dø før konen, har hun ret til den del af arven.
- Han, der bliver på ejendommen, skal også have smedie, redskaber og kreaturer. Til gengæld skal han forsørge, pleje og begrave forældrene.
- Begge døtre i Tråsbøl og Aabæk har fået deres medgift og har ingen yderligere krav.

Alt ovenfor er velovervejet, rigtigt og fuldt belyst ved min sunde forstand, og jeg håber, at det beskrevne og besluttede uden nag og bedrag må blive respekteret, alt til Guds ære og alles vel. Med dette håber jeg, at testamentet bliver konfirmeret hos herskabet.

Alle mine børn skal godkende ovenstående med deres egenhændige underskrift.

Felsted den 28. august 1754

1754-1806

Jørgen J. Schmidt
Smede-, bolsted, krosted,
høker og sandemand

Smede- og kådnersted, fra 1769 bolsted og fra 1786/87 nu også krosted

I 1754 overtager sønnen Jørgen Johannsen Schmidt faderens smede- og kådnersted i Felsted.

Jørgen Johannsen Schmidts smede- og kådnersted må have været en veldrevet virksomhed, og han havde endnu større planer med stedet.

I 1769 købes halvdelen af den af Lorenz Jerresens i Felsted hidtil benyttede halvbol under Ladegaard, beliggende på Kirkevej 1x. Lorenz Jerresen beholder alle bygninger, gårdsplads og kålhøve. Bygninger nedbrydes 1926 i forbindelse med Gråstenvejs forlægning. Køber overtager skovparcellen i Syvmands-skoven med alle ege- og bøgetræer, der indtil nu har tilhørt Lorenz Jerresens halvbol. Med Jørgen Johannsen Schmidts overtagelse af 1/4 bol, overtager han samtidig den ene af Lorenz Jerresens kirkestole samt en del af hans gravplads på Felsted kirkegård og møllepligt til den adelige Felsbæk mølle. Med købet er han fri fra stavnsbundethed (livegenskabet) og fri fra recruttering, - stellung zu landmilitz. Køber skal overholde alle forpligtelser over for godset og årligt betale de afgifter købet medfører. Sælger har jagtret og forpligter sig til ikke at tilføje skader på kornet, og indhegninger må ikke ødelægges. Købesummen er aftalt til 900 Mk lybsk.

Klage:

Kgl. bolsmand og kirkejurat/foged Hans Jessen i Tråsbøl har indsendt en klage mod sin svoger Jørgen Johannsen Schmidt i Felsted lydende på, at denne skylder ham penge.

Jørgen Johannsen Schmidt derimod påstår, at han har betalt 110 Mk og kun skylder 36 Mk, hvorimod klageren kræver 200 Mk.

Forlig: Ladegård Birks bibog den 27. juli 1769.

Jørgen Johannsen Schmidt i Felsted betaler Hans Jessen for alle dennes fordringer overfor sin yngste søn kontant 24 Rdl. og løser derved klagen mellem dem i den aftalte kviehandel på 200 Mk.

Ved kontrakt af 4. marts 1772, køber Jørgen J.S. halvdelen af Asmus Lydicksens kvartbol, et 1/8 bol, dog undtaget hus og toft midt i byen. Overdragelsen sker med uinskrænket ejendomsret og med det til købet hørende stolestade. Landmilitzforpligtelsen forbliver ved den ikke solgte del af kvartbolet. Køber kan brænde og brygge til eget brug, men må ikke sælge deraf til andre. Køber afholder det til 1/8 bolet tilhørende afgifter til Felsted kirke, kirkegård og stol, samt til skole, præst og degn. Køber skal respektere jagtret, møllepligt, jurisdiktion og koretigheder. Købspris 500 Mark lybsk, der betales kontant.

I 1780 køber han marken "Jessenskrog" i Øster Stads-kær, af kgl. bolsmand Hans Jessens søn, Jacob Jessen i Tråsbøl. 1786 erhverver han mosearealer på Store-mose, Brunbjerg-mose og Nørleys-mose samt et par mindre skovarealer.

Med ovenstående tilkøb af et 1/4 bol og et 1/8 bol samt engen i Øster Stadskeer, er han fri af stavnbånd og hoveri. Som fri bolsmand/selvejer bliver han udnævnt til "Sandemand", for alle i Felsted ejerlav beliggende ejendomme under godset Ladegård. Jørgen Johannsen Schmidt bliver desuden sammen med gdr. Peter Jessen udnævnt til kirkejurat, et meget ære- og tillidsfuldt hverv. De to kirkejurater var sammen med præsten ansvarlig for kirkens faste og rørlige formue.

Iflg. folketælling 1803 er Jørgen Johannsen Schmidt bolsmand, smed, sandemand og kromand. For at drive krovirksomhed skal myndighederne bevilge og udstede koncession, et næringsbrev, hvilket i øvrigt også gælder, når der drives høkeri/købmandshandel og håndværk. Hvornår Jørgen Johannsen Schmidt har fået bevilling til at drive krovirksomhed, vides ikke med sikkerhed, men fra 1786/87 benævnes han også som kromand. Det tyder på, at han har overtaget Hans Petersen Thodsens koncession til at drive krovirksomhed. Hans Petersen Thodsen er foruden ejer af et 1/8 bol også kådner og kromand, et hverv, som han må have overtaget efter sin fader Lydick Asmussen. Hans Petersen Thodsen sælger sit 1/8 bol til bolsmand Hans Asmussen Lausen og flytter 1786/87 til Tumbøl, hvorefter han køber et 1/4 bol på Tornhøjvej 31.

Efter at have overtaget bevillingen til at drive krovirksomhed, tolkes det derhen, at han opfører den nuværende rejsestald ud mod Gråstenvej.

Jørgen Johannsen Schmidt dør 12. december 1804 og efterlader sig 3 sønner og 1 datter.

Pastor Meyland skriver i kirkebogen følgende om afdøde Jørgen Johannsen Schmidt:

"Der Laygaarder Bolsmand, Schmidt, Krüger und Sandmann, Jørgen Johannsen Schmidt in Feldstedt er død 71 år 3 md. 8 dg. gl. og har i al sin levetid boet i byen. Han lærte smedefaget ved sin fader, var mester og arbejdede i smedeværkstedet så længe, han kunne holde til det. Han var til alle tider en ordentlig og respekteret god mand. Han ville alt det gode, som hans børn kan takke ham for. For 3 år siden kom han ud for en ulykke, hvor han lå til sengs i flere uger. Det gjorde ham svag og trist. Den 23. september om morgenen fik han kraftige smerter i venstre side af ryggen, der til sidst berøvede det ham livet.

Jørgen Johannsen Schmidt førte hammer og tang i sit laksegl."

Overdragelseskontrakt af 21. marts 1806

Enken Catharina Maria Johannsen overdrager stedet til sønnen Johann. Han forpligter han sig med hele sin ejendom at yde sin moder, Catharina Maria Johannsen, en årlig aftægt som beskrevet og punktligt at levere således: (forkortet udgave).

- Stille en bekvem og god aftægtsbolig til hendes rådighed med stuemøbler, seng og sengelinned, køkken med alle redskaber samt et stykke kålhøve
- Leverer mælk fra den bedste ko og to får.

1806-1840

Johann J. Schmidt
Bolsted, kro, smedested
og høkeri

- For koens vedkommende skal det være sådan, at den bestandig kan levere den aftalte mælk. Ulden fra såvel lam som får stilles til hendes rådighed.
- Levere naturalier som: rug til brød, boghvede, malt, humle, havre, salt, et ungsvin og en gås med fjer. Desuden det nødvendige træbrænde og tørv til opvarmning samt en håndskilling som offergave til præsten, degnen, kopskat, og en kirkestol ved amboniet (orgel). Såfremt hun ikke selv kan komme til og fra kirke, skal ejeren køre hende.
- Hun kan yderligere bede om gratis kørsel til børn og familie. Når hun ikke mere kan klare sig selv, stilles pighjælp til hendes rådighed.

Bolsted, krosted og smedested og høkeri

Sønnen, Johann Johannsen Schmidt, overtager stedet i 1806 og overtager samtidig opgaven som sandemand efter sin fader.

Tiden i begyndelsen af 1800 tallet var præget af krige og landets fallit i 1813.

Som følge af krigen og landets økonomiske situation blev det ved forordning af 9. juli 1813 påbudt at betale en ekstra skat i forhold til ejendommens størrelse. Johann Johannsen Schmidt stod som ejer af 52 skattetønder land samt bygninger og skulle som følge heraf betale en ekstraskat på i alt 17 Rdl. og 16 Sk.

I 1812 får Johann Johannsen Schmidt fornyet sin bevilling til at drive kro, høkeri, bryg- og brænderi på stedet. En bevilling der førhen var givet af Kaptajn og godsejer Andreas Petersen på Ladegård.

Den enes død den andens brød, - så på trods af landets statsbankerot så Johann Johannsen Schmidt nye muligheder for at udvide ejendommen og købe mere jord til. På østsiden af Gråstenvej, hvor nu "Mejerihaven" ligger, lå Asmus Hansen Lausens 3/8 bol. Asmus Hansen Lausen overtog ejendommen 1810 efter sine forældre, men kunne ikke klare det økonomisk og gik fallit. Ved den efterfølgende auktion købte Johann Johannsen Schmidt i 1817 som højestbydende den 1. og 8. parcel på hhv. 2 og 5 tdr. land. Overtagelse sker ved det nye års begyndelse 1818 til en pris af 944 Rbt Reichsbankthaler Silbermünze Courant med betaling i 3 terminer: 1. til påske 1818, 2. til Michaelis dette år, 3. til påske 1819. Køberne overtager Asmus Hansen Lausens aftægtsforpligtelser over for hans forældre Hans og Margrethe Asmussen Lausen.

1833: Klage

Kirkejuraterne Peter Andersen Tumbøl og Jørgen Jørgensen Lund Felsted retter klage mod Johann Johannsen Schmidt i Felsted pga. manglende opfyldelse af arbejdsforpligtelse over for pastorat og jordemoderbolig: Juraterne påpeger, at Johann Johannsen Schmidt ikke har overholdt sine forpligtelser over for kirkens bygninger, pastorat og jordemoderbolig. J. J. S. erkender, at det inderstehus, der ved sammenkøb af flere bolsparceller er at betragte som en del af

bolsstedet, og derfor skal indtræde med samme forpligtelser som øvrige, hvilket han ikke kan lyve sig fra.
Juraterne beder om at J. J. S. befales til på sit inderstehus, nu at betragte som en del af sin ejendom/bolssted, for eftertiden og fremover uomtvisteligt at opfylde sin pligt.

Sagen afsluttes med, at Tønder Amt pålægger J. J. S. fremover at opfylde sine forpligtelser og betale alle omkostninger i forbindelse med sagsforløbet på 6 Rbt 6 Sk courant.

Tønder Amt d. 17. september 1833

Ahlmann

N.B. Felsted sogn hørte på det tidspunkt under Tønder amt.

Testamente

Johann Johannsen Schmidt og hans hustru Margaretha Maria Schmidt, opretter 1833 et testamente, der i hovedtræk indeholder følgende:

- Johann Johannsen Schmidt bestemmer, at hans hustru Margaretha Maria og begge døtre, Cathrina Maria gift Lei og Anna Magdalena Schmidt skal arve stedet.
- Den yngste datter skal arve huset med indbo, den ældste Cathrina Maria Lei får 1600 Reichsbankthaler Silbermünze, som skal betales i 3 terminer over 1. 2. og 3. år.
- Skulle en af døtrene dø før ham, indtræder deres livsarving.
- Hans hustru skal have brugsret hos den yngste datter og eje det hele indtil hendes 24. år.

Margaretha Maria Schmidt erklærer samme betingelser over for sin mand.

Hvis det ikke kan gælde som et testamente, skal det være en gave.

Samtidig oprettes en aftægtskontrakt, der i korte træk beskriver følgende:

- Datteren Anna Magdalena skal som medejer af stedet yde aftægt til sin moder Margaretha Maria Schmidt så længe hun lever:
- Dagligstue med 2 senge, en jernovn, køkken med spise- og mælkekammer, forstue, ande- og hønsstald, som løbende skal vedligeholdes.
- Have efter ønske stilles til rådighed, med indhegning, gødning og hjælp i sygdomstilfælde.
- Mælk fra en ko, som ikke er gammel og har kælvet i maj, om vinteren fra en ko der har kælvet Martine (Morten), 2 får med lam. Fri adgang til kær og brønd.
- Korn skal transporteres til mølleren, krav på transport (kørevogn).
- Årligt en gris med indvolde, oksekød eller 8 Reichthalers Sølvmonnt Courant,
- 1600 stk. tøv og 2 fag bølgebrænde, 12 pund talg eller smør i god kvalitet.
- Håndskilling og frit offer til præst, degn og fattige.

Har aftægtskone brug for en tjenestepige, skal hendes løn betales,

1840-1850

Jørgen J. E. Schmidt
Bolsted med kro, bryggeri,
høkeri og brænderi.

men ikke kost. Aftægtskone må tage alle de redskaber med, som hun har brug for. Efter hendes død tilfalder de stedet igen. Ved hendes død afholdes alle udgifter ved begravelse. Kontanter bliver delt.

Johann Johannsen Schmidt dør 24. april 1839, 76 år, og er som sin fader en fremtrædende og agtet person i landsbyen. Han efterlader sin hustru Margaretha Maria Schmidt, der døde 1. marts 1845, 63 år, efterlader 2 døtre.

Svigersønnen Jørgen Johann Emil Schmidt overtager

Svigersønnen Jørgen Johann Emil Schmidt overtager bolstedet med smedje, kro, bryggeri, høkeri og brænderi og overtager samtidig hvervet som Sandemand efter sin svigerfar.

Af akter fremgår det, at bolsmændene Christian Petersen på Østergade og Daniel Danielsen Schmidt på Kandrupvej også driver egen smedevirksomhed. Som en følge heraf har J. J. E. Schmidt sikkert valgt ikke at videreføre smedevirksomheden.

Ved kontrakt af 6. juli 1840 erhverver Jørgen Johann Emil Schmidt store dele af stamparcellen fra Hans Lorenzen nu Marx Griebs bolssted. Markerne lå alle på nordsiden af Præstegårdsvej og Assenholmvej i kort afstand fra gården og var derved med til at øge og samle gårdens areal.

I 1843 lod Jørgen Johann Emil Schmidt og hustru opføre et nyt stort, stateligt og smukt beboelseshus med krostue som afløser for Johann Hansen Schmidts gamle hus fra 1696.

Som det ses, er huset opført med 3 skorstene, hvor den midterste er fjernet i forbindelse med opførelsen af det fremskudte franske spir ud

*"Johannsens gaard" opført i 1843. Bemærk familiens initialer - J. J. E. S. & A. M. S. og årstallet 1843 på sydgavlen.
Foto ca. 1873*

mod Gråstenvej o. år 1900.

Rejsestalden samt avlsbygningen der lå vinkelret på rejsestalden, der må være opført i slutningen 1700tallet, forbliver uændrede.

Til at pryde og minde folk om, hvem der stod for opførelsen af dette smukke stuehus, opsattes der på sydgavlen årstal for opførelsen, og over det hans og konens initialer, udført i smedejern.

Jørgen Johann Emil Schmidts hustru Anna Magdalena dør 9. marts 1850, 34 år gammel, og han selv dør 18. marts 1850, 39 år gammel. De efterlader sig 3 umyndige børn, og hvad skulle der ske med stedet?

Til at varetage boet efter J. J. E. Schmidt, bliver der udnævnt 3 lokale personer som formyndere. De til arvingerne tilhørende arealer, Rugløkke og Grævlingebjerg, udlejes i 10 år fra 1. maj 1850 – 1. maj 1860 til Asmus Jørgensen Søgaard og Hans Nissen Tumbøl. Heinrich J. Nissen forpagter, iflg. kontrakt af 17. maj 1850, ejendommen for en 10 årig periode.

Skifte og delingskontrakt

I 1852 blev opgørelse over boet overdraget følgende:

Justitiarius J. Ravn i Gråsten, tingskriver Hansen i Gråsten samt de lokale sandemænd under Ladegaard, Christian Christensen Bøttcher på Felstedmark og Jørgen Peter Christensen i Kværs. Til sluttelig behandling af boet efter afdøde kro- og bolsmand Jørgen Johann Emil Schmidt og hustru Anna Magdalena Schmidt i Felsted har været ansat i dag foruden førnævnte retspersonel bemeldte ægtefolks børn:

- Anna Maria Margaretha Eline ved hendes formynder Peter Jørgensen Ley, bolsmand i Nørballe
- Johanne Catharina Maria ved hendes formynder Hans Nissen, bolsmand i Tumbøl
- Rasine Sophie ved hendes formynder Johann Johannsen (Smed), bolsmand i Nørballe.

Johanne Catharina Maria og Rassine Sophie overlader ved deres formyndere stedet med tilbehør til deres medarving Anna Maria Margaretha Eline Schmidt ved hendes formynder, således at hun fra dags dato af dermed i medfør af de ældre documenter skal kunne skalte og valte, hvorimod hun da også skal være forpligtet til at yde af stedet, hvad deraf er at yde, og desuden at fremkomme for den i samme reducerede gæld som hendes egen gæld, men også at opfylde alle af samtlige arvinger med forpagter Nissen over stedet indgåede forpligtelser.

Johanne Cathrine Maria og Rassine Sophie Schmidt får i 1859 udbetalt halvdelen af deres tilgodehavende.

Rassine Sophie Schmidt bliver gift som 17 årig den 27. februar 1866 i Sdr. Vilstrup kirke, Brusk Herred i Vejle amt, med Peter Christian Hansen Sloth og får derefter udbetalt restbeløbet på sit

1860-1889
Hinrich N. Frees
Bol- og krosted,
brevsamlingssted

tilgodehavende.

Anna Maria Margaretha Eline bliver gift som 18 årig, ved kongebrev af 6. september 1859, den 26. oktober 1859 med bager Christian Mouritz Edsberg fra Middelfart.

Med opgørelsen af boet, følger samtidig en fortegnelse over de fordringer J. J. E. Schmidt, som sandemand for godset Ladegaard har beskrevet over debitorer og kreditorer.

En ny slægt tager over

Hinrich Nicolai Frees, kongelig kådner, kromand og høker i Felsted overtager 1. maj 1860 afdøde Jørgen Johann Emil Schmidt og hustrus bols- og krosted.

Iflg. kontrakt af 16. nov. 1859 overtager H. N. Frees stedet for en købesum af 22.000 Rigsdaler, med 4.000 Mark, der erlægges kontant pr. 1. maj 1861.

”Undertegnede kromand Hinrich Nicolai Frees i Felsted tilstår ved dette gældsbevis for mig og mine arvinger, at købssummen for dette bols- og krosted i Felsted, som jeg ved kontrakt af dags dato har købt af bagermester Christian Mouritz Edsberg og hustru Anna Maria Margaretha Eline født Schmidt i Middelfart er blevet skyldig til dem et beløb af 14.783 Mark 4 Sk Rigmønt, for hvilken sum jeg forpligter mig at udstede og inden 1. juni d.å. at lade dette protokollere. Gårdmand Jes Lorenzen i Nørballe stiller sig som selvskyldner-cautionist.

Felsted 1. maj 1860

H. N. Frees Jes Lorenzen (vidne)

Ved underskrivelsen erlægges kontant 2000 Mk. Restbeløbet er således 12.783 Mark 4 Sk.

Felsted 1. maj 1860 Christian Mouritz Edsberg”

Familien H.N. Frees flytter i 1860 ind i det af J. J. E. Schmidt i 1843 nyopførte stuehus.

Hinrich Nicolai Frees jun. overtog 1852 det kgl. kådnersted, kro og høkeri på Gråstenvvej 14-16, som hans forældre havde overtaget i 1814 efter Joachim Johannsen og Boel. Med købet følger også de 15 tdr. land, der blev tilkøbt 1818 ved auktionen over Hans Asmussen Lausens bol.

Præsteenkesædet ”Mutters Hus” tv. og Hans Jepsens nedlagte kådnersted på Præstegårdsvej, havde faderen Hinrich N. Frees købt i 1832 af arvingerne efter pastor Meyland.

Brevsamlingssted

Med vedtagelsen af den nye postreform i 1851 blev der pr. 1. september 1853 oprettet et brev-samlingssted i byen, og alt tyder på, at det fra starten blev placeret i Frees' centralt beliggende ejendom. Efter krigen 1864 fortsatte stedet som Kaiserliche Postekspedition. Postekspeditionen fortsatte her indtil kommuneforstander og købmand Ferdinand overtager postekspedition og telegraf på Gråstenvej 15.

Hinrich Nicolai Frees jun. og hustru Anna Cathrina står nu som ejere af to ejendomme, to huse på Præstegårdsvej, et hus med have på østsiden af Gråstenvej (æ tanghus) og et hus med have (Patsches Hus).

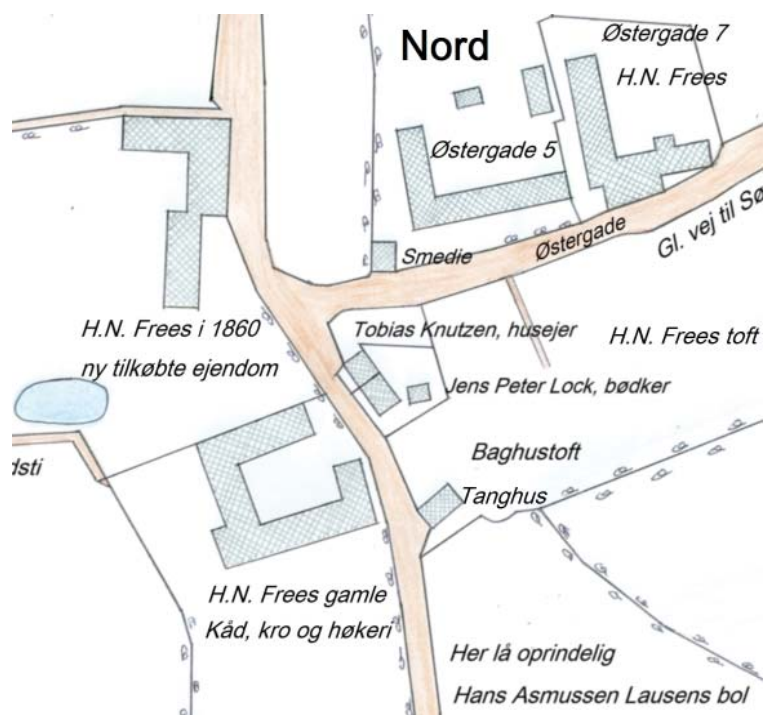
Med overtagelsen var det nødvendigt at skaffe ny kapital. Den 20. okt. 1860 frasælges et hus med kålhave til Henning Christensen (Patsches Hus). Den 4. 5. og 6 parcel på 15 tdr. land, erhvervet 1818 ved auktion over Hans Asmussen Lausens bol, frasælges til bolsmand Rasmus Rossen Christiansen (Gråstenvej 33).

Et par skovløkker fra Hans Jerresens bol bortbyttes til Hans Nissen i Felstedskov imod at få 1 fag skifter i Møgellose, der førhen har tilhørt Jørgen A. Jørgensens bol.

De gamle avlsbygninger fra det nedlagte kådnersted anvendes fortsat, indtil de løbet af 1880'erne erstattes af helt nye store stald- og avlsbygninger, samt et fritliggende vaskehus, opført umiddelbart vest for stuehuset fra 1843.

De gamle bygninger bliver derefter nedbrudt, og en del af arealet frasælges i 1892 til smedemester Christian Jensen og 1894 til hjul- og karetmager Søren Friedrich Johanning, der begge opfører et hus med værksted på de købte grundstykker.

Med købet bliver alt jordtilliggende samlet under den nye tilkøbte

Kort over den nordlige del af Felsted by efter den Preussiske opmåling 1873. Ejendommens areal har efter frasalget af 15 tdr. land et areal på ialt 49 ha.

ejendom, og herfra foregår nu den daglige drift af gården, kroen, høkeriet og brevsamlingsstedet.

Familien havde den store sorg at miste deres søn Jes Frees i den tysk-franske krig 1870-71. Jes Frees gjorde tjeneste som musketér ved det 84. infanteriregiments 4. kompagni. Hans storebror Hinrich Nicolai var ligeledes med i krigen, i samme regiment, som gefreiter ved 2. kompagni. Jes kæmpede ved byen Mars-la-Tour i august måned. Han blev syg i oktober og kom på lazaret i Weissenburg, fik tyfus og døde 6. november 1870. Gennem breve hjem til forældrene fortæller han om de skrækkelige oplevelser krigen medfører og ønsker, at det snart må slutte, så han kan komme hjem.

På Gråstenvej 27, nu Krovænget, opfører Jens Martin Ferdinand i begyndelsen af 1860'erne, en ny toetagers ejendom med beboelse, høkeri, kro, krosal med scene og rejsestald. Det betød at H. N. Frees fik endnu en konkurrent i krofaget. Det medfører sikkert, at han i 1865 køber Christian Petersen Smejs bolshus med kro og bygninger på Østergade 7.

I 1885 sælger H. N. Frees ejendommen med krostedet på Østergade 7 til Nis Peter Frees, der driver hjulmageri og gæstgiveri fra stedet.

Hinrich Nicolai Frees overtager faderens bols- og krosted

H. N. Frees' unge hustru, Anna Catharina, døde 25. april 1909 på Ansgarhospitalet i Kiel kun 45 år gammel, hvilket efterlader et stort savn.

At drive kro uden krokone har været en meget svær opgave, hvorfor krodriften og baneagenturet søges bortforpagtet. If. Hejmdal overtager gæstgiver L. Thomsen fra Nybøl forpagtningen og baneagenturet for en 10-årig periode til en pris af 2500 Mark om året med overtagelse pr. 1. april 1912. Efter udløbet af forpagtningen, overtager Hans Damm opgaven som gæstgiver og stationbestyrer.

I slutningen af 1800-tallet begynder den voksende danske nationalbevidsthed sammen med afholdsforeninger at gøre sig gældende i vores landsdel. Det giver sig bl.a. udslag i opførelsen af danske forsamlingshuse, og snart får mange sogne opført eget forsamlingshus.

I Felsted bliver der i 1896 oprettet et andelsselskab, hvis formål er at oprette et forsamlingshus i byen. Der bliver tegnet andelsbeviser á 25 kr. men det bliver ved ideen. I stedet opfører Nis P. Frees en ny stor sal med teaterscene, i forlængelse af huset, og dermed er behovet og ideen med et forsamlingshus forbi.

I 1909 sælger Nis Peter Frees krostedet til Hans Thaysen, der er gift med Mette Maria Boysen, hvorefter Hinrich N. Frees ikke fremover har nogen indflydelse på hvordan stedet drives.

Med Nis P. Frees salg af kroen på Østergade får Frees en ny konkurrent i krofaget. Sikkert for at bøde på dette, udnytter H. N.

1889-1920
Hinrich N. Frees
Bols- og krosted.
Brevsamlingssted.
Station

H. N. Frees og Anna Catharina

Frees et hjørne mellem hus, rejsestald og de gamle avlsbygninger, samt inddrage en del af rejsestalden, til at indrette en krosal. Damms kro eller gæstgiveri har gennem årene været aktivt samlingssted for såvel danske som tyske foreninger.

Aabenraa Amts Jernbaner 1899 – 1926

Med beslutningen om anlæg af en smalsporet jernbane fra Aabenraa – Gråsten, blev Hinrich N. Frees /Damms kro i Felsted valgt som station. Efter den oprindelige plan skulle stationen i Felsted have været indrettet i Ferdinands kro (nu Krovænget), hvilket medførte at banelinjen sønderdelte Frees agerjord. I oktober 1896 blev kredsbanekommissionen og Frees enige om, -at banelinjen blev lagt længere nordpå, så den løb nord om Frees kro, hvor der blev indrettet station og med ham som stationsbestyrer og postekspeditør.

Den smalsporede jernbanen fik flere kaldenavne som, æ "kleinbahn", æ "lillbahn" eller æ "kringelbahn" på grund af dens krogede forløb.

Banen blev indviet 12. februar 1899, og kl. 9.38 kørte det første tog ind på Felsted Station.

Amtsbanen indgik 1898 en kontrakt med Hinrich N. Frees på de sædvanlige betingelser, med et vederlag på 240 Mk årligt for at passe forretningerne og stille 2 lokaler til rådighed.

Nord for ejendommen blev der opført pakhus-omladestation, og et 120 m langt omløbsspor og et 75 m langt læssespor førte hen til pakhuset.

På østsiden af vejen var der perron med et træskur, og et 30 m langt sidespor til købmand og kommuneforstander Diedrich H. Ferdinand.

Med banens åbning i 1899 gav det nye muligheder for byens udvikling. Det medførte en øget efterspørgsel efter at etablere sig i stationsbyen, og snart rejste der sig nye smukke huse med værksteder eller butikker overalt i byen. Mathias Nissen var en af disse bygmestre, der stod for opførelsen af mange nye og spændende byggerier i stationsbyen.

Det blev hverdag igen og nye transportmuligheder som rutebiler så dagens lys. Banen blev efter kun 26 års virke nedlagt 31.3 1926. Aabenraa Amts Automobilselskab A/S fik koncession til at drive rutebiltrafik på strækningen Aabenraa – Sønderborg og Gråsten. Rutebilen drev foruden passagerbefordring også varetransport som medicin, pakker, daggamle kyllinger, reserve-dele osv. som blev afleveret på stationen til afhentning. I slutningen af 1950erne fik rutebilen ny holdeplads ved Jessens kro

Stråtaget på det 10-fags store stuehus og kro samt rejsestald blev af hensyn brandfaren fra lokomotivet, snart udskiftet til fast tag. Samtidig fik stuehuset in mindre fremskudt tilbygning midt på huset, et såkaldt "fransk spir".

Den gamle smukke hoveddør fra 1843 blev kasseret, og fik en mere beskeden plads som ny dør på Præstegårdsvej 5.

1920-1959
Hans Damm
Landbrug, Kro, station og
Kgl. Måler og Vejer

Hans Damm og hustru Cathrine Botilla i haven med børnene Hinrich og Asmus. foto ca. 1932

Høkeriet var indtil 1908 bortforpagtet til kommis Hans Peter Møller fra Uge. I 1908 køber han et grundstykke på 1080 m², tanghustoft med hus og have og opfører et nyt hus med købmandsforretning på grunden, og dermed ophører høkeriet på kroen.

Sønnen, Hinrich Nicolai Frees, født 6. 7. 1895, aftjente sin værnepligt som soldat i Rendsborg og Lockstedter Lager, hvor han fik sin grunduddannelse. Han deltog som tysk soldat i 1. verdenskrig på østfronten, ved II Ersatz Batl. Inf. Reg. 86 1. Comp. 3. Korp. Efter krigen videreuddannede han sig på Hohenwestedt Landbrugsskole, med det formål at overtage hjemmet i Felsted.

Hinrich N. Frees jun. valgte livet fra og døde 13. januar 1919, 24½ år gammel, og dermed var der ingen drengebørn til at overtage ejendommen.

Hinrich Nicolai Frees døde 4. juni 1920 i en alder af 72 år.

Datteren Cathrine Botilla og Hans Damm overtager bols- og krostedet

Hans Damm var uddannet ved landbruget og tog 1910 på Landbrugsskole i Hohenwestedt i Holsten.

Hans Damm deltog som tysk soldat i 1. verdenskrig, fra 1917-18.

Med overtagelsen af ejendommen følger også hvervet som stationsbestyrer.

Den 31. marts 1926 nedlægges banen. Fremover er stedet holdeplads for Rutebilerne på Aabenraa – Gråsten og Sønderborg ruten.

Efter banens nedlæggelse i 1926 overtog Hans Damm pakhus/ omladestation.

Hans Damm etablerede en kværn og vægt på ejendommen og blev Kongl. Måler og Vejer.

Cathrine Botilla døde 11. september 1942, knap 50 år gl. på Kongevejshospitalet i Sønderborg, og Hans Damm stod nu alene med både landbrug og gæstgiveri.

Til at hjælpe sig i den daglige husholdning og krodrift, ansatte han Auguste Carstens fra Røllum som husholderske.

Ejendommens areal i 1943 var på 92 tdr. land, og en besætning på 6 heste, 23 køer, 23 ungvæg og 60 svin, så der var opgaver nok at se til. Iflg. folketælling 1930, var der ansat 2 husassistenter, 2 tjenestekarle, samt 3 logerende: elektriker, kontorist og en pantefoged.

I slutningen af besættelsestiden 1945, kom der mange tyske flygtninge fra de østligste områder af Tyskland hertil, og de blev indkvarteret i private hjem. Flygtningestrømmen fortsatte, og de blev nu af myndighederne indkvarteret i flygtningelejre på bl.a. kroerne rundt om i sognet. Damms kro var ingen undtagelse. Felsted sogn

1959-2007
Hinrich Asmus Damm
Landbrug

når han skulle have en middagslur, benyttede han ligkisten soveplads.

I 1952 blev sønnen Asmus Christensen Damm og hustru Inge f. Nissen ansat som medhjælpere i landbrug, husholdning og gæstgiveri. De fortsatte som medhjælpere indtil den ældste søn Hinrich Asmus Damm overtog stedet.

Hans Damm havde flere offentlige hverv. Han var medlem af Felsted sogneråd i to perioder fra 1929, valgt af borgerforeningen, formand for Felsted og Omegns kontrolforening o.s.v.

Hans Damm døde 17. marts 1980 i en alder af 92 år og blev begravet på Felsted kirkegård. Efter begravelsen var der mindesamvær på Felsted kro.

Hejmdal: "Den kendte Felstedborger fhv. gæstgiver og landmand Hans Damm er død 92 år. Hans Damm er født i Kværs, men har siden 1920 boet i Felsted. I det samme år indgik han ægteskab og overtog kroen og det tilhørende landbrug. I 1942 mistede han sin hustru, og i slutningen af 1950'erne blev kroen nedlagt. Samtidig overtog sønnen Hinrich Damm landbruget, mens Hans Damm blev boende i sit hjem. Hans Damm var i sin tid medlem af Felsted sogneråd, og var på egnen en vellidt mand

Hinrich Asmus Damm overtager stedet 1. juli 1959.

Hinrich Asmus Damm var gift med Inger Botilla. Ægteskabet var barnløst.

Hinrich Asmus Damm aftjente sin værnepligt under besættelsen som CBUer. (Civil Beskyttelses-tjenestes Udrykningskolonne.

Hinrich tog sin videregående landbrugsuddannelse på Dalum Landbrugsskole.

Efter overtagelsen i 1959 blev krosalen, rejsestalden og den gamle avlsbygning ombygget til en ny og moderne svinestald. De gamle halvrunde støbejernsvinduer ud mod Gråstenvej erstattedes med nye rektangulære staldvinduer med dobbeltglas. I rejsestalden mod syd blev der indrettet bilgarage, hvor den gamle port blev erstattet med en af de nye og moderne vippeporte.

I avlsbygningen var der svinestald mod syd, i midten stor lo med dobbelt port, og kostald mod nord. I 1970'erne blev køer/kreaturer afviklet, og stalden ombygget til svinestald. I slutningen af 1980'erne blev svineproduktionen nedlagt. Herefter er der kun blevet dyrket planteavl på ejendommen.

Hinrich Asmus Damm døde 22. december 2007, 86 år gammel. Inger Botilla døde 26. september 2008, 83 år gammel.

Forinden Hinrich Asmus Damms død, havde gårdejer Hans Damm overtaget gårdens arealer, og drevet dem sammen med sin ejendom på Sønderborgvej 163.

Kong Christian X ved Damms Kro i 1946

modtog i alt omkring 350 flygtninge, hvoraf Damms kro modtog ca. 25 flygtninge. De skulle selv stå for bispisningen, og maden tilberedte de i vaskehuset, hvor gruekedledlen blev brugt som gryde. Flygtningene fra lejrene i Felsted blev ved nedlæggelsen i efteråret 1945 anbragt på h.h.v. Loddenhøj og Lundsberg kro.

Når der var kartoffeloptagningstid, mødte Hans Damm, efter aftale med førstelærer N. P. Kjær, op i 6. og 7. klasse. Han spurgte om der var nogle børn, der en eftermiddag ville hjælpe med at samle kartofler op efter kartoffelop-tagningsmaskinen, og jeg var en af dem som meldte mig. I marken blev vi budt på saftvand og wienerbrød. Efter endt opsamling blev vi budt ind til spising og afregning for dagens arbejde.

Under Kong Chr. X, på sin rundrejse i det sønderjyske, besøgte han 17. juni 1946 byen.

Jydske Tidende: "Byen var smukt pyntet med flagallé og overalt var dannebrog hejst. Der var rejst æresporte og skolebørn fra hele sognet var til stede tillige med sognerådet og det friv, brandværn. En lille pige overrakte en buket blomster til dronningen. Sognerådsformand J.H. Jensen, udtrykte sin glæde over, at kongeparret atter kunne færdes i landsdelen og afse tid til at besøge os."

Luftfoto ca. 1950. Damms Gård med original tagkonstruktion og tag af plan-deplader. Til højre det gamle pakhus, transformator og rester af banelinieføringen i terrænet.

Billedet giver et klart billede af stedet som det ser ud i 1950'erne. T.v. for stuehuset en ny garagebygning fra o. 1949 og det gamle vaskehus med skorsten og tegltag. Bagved ses de gamle avls-bygninger, nedbrudt i 2012, og et åbent vognskur. Bag rejsestalden ses det gamle pakhus/omladestation, der blev nedbrudt efter stormen 1999. Bemærk den smukke genforeningshave på trekanten, der blev nedlagt o. 1960 og omdannet til P. plads. Bag i terrænet ses tydeligt konturerne fra den nedlagte jernbanelinieføring mod vest.

Pakhuset blev efter nedlæggelsen af banen brugt af snedkermester Hans Christian Clausen som værksted. Foruden almindeligt snedkerarbejde fremstillede han også ligkister der. Det fortælles, at

2012 - Aabenraa Kommune Medborgerhus

Ordforklaring

Kådner: Husmand

Bol: Bol = gård delt i ½, ¼ bol o.s.v.
Rejsestald:

Opstaldning af heste for rejsende

Jurisdiktion: Adeligt eller kongeligt
retsområde

Sandemand: En af godset betroet
lokalperson, der opkrævede skatter,
og varetog godsets interesser ved
arve- og ejerskifte m.m.

Kirkestol: Kirken udliciterede
kirkestole, hvor indtægterne gik til
kirkens vedligeholdelse

Kirkejurater: To valgte lokalpersoner
der sammen med præsten er ansvarlig
for kirkens faste og rørlige formue.

Møntvæsen: Hertugdømmet havde
sin egen møntfod. Den regnes efter
lybsk, som i 1788 afløstes af Slesvisk-
Holstensk Courant. I 1813 oprettedes
en ny bank, rigsbanken, der indførte
en ny møntfod. I 1854, 19 år før
Danmark gik over til guldmøntfod,
ændredes den til rigsmøntfod. Efter
krigen i 1864 fik provinsen Shleswig-
Holstein prussiske penge, Thaler.
Med dannelsen af det tyske rige 1871
indførtes decimalsystemet 1 Mk 100
Pfenninge.

Med genforeningen i 1920 indførtes
dansk møntfod.

Aabenraa kommune overtager Damms Gård

Efter Hinrich Asmus Damm og Inger Botilla Damms død, overtog arvingerne stedet med alle bygninger. Bygningerne var meget nedslidte og i langsomt forfald, så en nedbrydning af bygningerne og opførelse af et nyt stuehus kom på tale.

Aabenraa Kommune fandt at bygningerne ud mod Gråstenvej var bevaringsværdige og var imod en nedbrydning. Kommunen havde den opfattelse, at Damms Gård med dens placering midt i byen, havde en stor historisk og arkitektonisk værdi som en af de allersidste gårde i landsbyen, og derfor var bevaringsværdig.

I 2012 overtog Aabenraa kommune Damms Gård og godt 4000 m² jord omkring bygningerne.

Forinden havde Hans Damm, i samarbejde med kommunen aftalt, at nedrive de gamle nedslidte avlsbygninger fra 1880'erne. De blev nedrevet i 2013, og tilbage stod nu kun stuehus, sal, rejsestald og den oprindelige avls- staldbygning.

*Uddrag fra artiklen "Damms Gård fra smedested til medborghus"
af Andreas J. Asmussen.*

*Historisk Årbog for Felsted Sogn
2013*

Kilder:

Historisk Årbog for Felsted Sogn. Nr. 31. 2013

Udgivet af Historisk Forening for Felsted Sogn

Dokumenter fra ejendommens historie fra 1696 og fremefter,
venligst udlånt af familien Damm

L.A.A. Skyld- og Panteprotokoller, Ladegård og Lundtoft Herred

L.A.A. Grundbøger: Felsted ejerlav

Folketællinger: Felsted sogn: 1803, 1845, 1860 1921

Kirkebøger: Felsted, Erritsø, Løjt sogne m.fl.

L.A.A. Tønder Amt: Koncession over smede- kro- høkeri- og
brænderivirksomhed

Avisklip: Hejmdal, Jydske Tidende og Der Nordschleswiger

Aabenraa Amts Jernbaner 1899-1926: L.H. Hansen

Danske Landmænd 1943: Nationalt Bogforlag

Billeder: fam. Damm, Karen Lund, Per Ahrends, Andreas Asmussen
og Historisk Forening for Felsted Sogn.

En udviklingsplan for Felsted

Felsted Borgerforening satte i efteråret 2007 et arbejde i gang for at udarbejde en udviklingsplan.

Tanken blev drøftet i forskellige sammenhænge, bl.a. med politikere og kommunens Planafdeling, og det førte snart til et positivt samarbejde.

Der blev lavet aftale med arkitektfirmaet GBL, som har bred erfaring i at lave lignende udviklingsplaner for landsbyer. I samarbejde med GBL repræsenteret ved Bo Riis Duun startede arbejdet med et meget velbesøgt borgermøde og efterfølgende med workshops, hvor mange Felstedborgere gav deres bidrag til projektet.

I marts 2009 var udviklingsplanen færdig og den blev præsenteret på et meget velbesøgt borgermøde og på et møde med borgmesteren.

Visionen i udviklingsplanen er:

"Felsted skal være en indbydende, tryk og klimavenlig by med god service m.h.t. daglige behov. Mange børn og voksne vil aktivt bruge de mange tilbud der er i byen, både sammen og hver for sig. Byen vil vokse og blive det mest attraktive bosætningssted i området mellem Åbenrå, Sønderborg og Gråsten med et varieret udbud af arbejdspladser".

Hovedpunkterne i udviklingsplanen er styrkelse af Felsted som et aktivt, sundt, grønt, trafikikkert og klimavenligt lokalsamfund med attraktive byggegrunde og gode vilkår for erhverv. Specielt er der fokus på at forny og forskønne bymidten, så den fremstår indbydende og som en smuk indgang til byen.

Områdefornyelse af bymidten

Efter nogle samtaler med Planafdelingen, anmodede borgerforeningen kommunen om at sende en ansøgning til den statslige støtteordning for områdefornyelse af bymidten. Byrådet besluttede at sende ansøgningen, hvilket indebærer, at kommunen også forpligtede sig til at bidrage økonomisk, hvis ministeriet imødekom ansøgningen. Da ministeriet noget senere sagde ja til ansøgningen, var der klar bane for områdefornyelsen af Felsteds bymidte, selv om der periodisk var lidt tøven.

Kommunen styrede projektet, som ikke havde fået liv uden byrådets positive holdning og bevillinger.

Områdefornyelsen fik en projektperiode over fire år, dels af praktiske grunde, og dels for at fordele udgifterne over hele perioden.

Skal Damms Gård fjernes eller sættes i god stand?

En områdefornyelse af Felsteds bymidte tager naturligt sit udgangspunkt i bybilledet langs Gråstenvej og den vestlige ende af Østergade. Midt deri ligger "Damms Gård", som tidligere har været landbrug og kro. Efter den hidtidige ejers død var det naturligt at tage bygningernes fremtid op til overvejelse. Dels for arvingerne og dels som et led i områdefornyelsen.

Skulle gården fjernes og måske give plads for nyt byggeri? Eller var det en bedre løsning at sætte bygningerne i god stand og skabe nyt liv i dem? De udgjorde en væsentlig del af bybilledet langs Gråstenvejs vestside. Og de var med til at underbygge indtrykket af godt og aktivt landsbymiljø og bar også en interessant lokalhistorisk kerne med sig, bl.a. understreget af den bevarede rejsestald.

Ideen om et borgerhus modnes

Som et led i områdefornyelsen nedsatte kommunens planafdeling i samarbejde med den tilknyttede konsulent og borgerforeningen nogle arbejdsgrupper af Felstedborgere. Arbejdstemaerne var dels "Trafik" og dels "Borgerhus". Arbejdsgrupperne gik energisk i gang, og der kom en lang række ideer, som i samarbejde med konsulenten blev sammenskrevet til rapporter. Det var på det tidspunkt usikkert hvor et eventuelt borgerhus skulle placeres, men mulighederne var på det gamle rådhus eller i en restaureret Damms Gård.

Sideløbende havde planafdelingen arbejdet vedholdende på at finde finansiering til restaurering af Damms Gård ved hjælp af midler dels fra områdefornyelsen og dels fra fonde og LAG midler.

I december 2011 faldt finansieringen på plads med midler fra LAG og fra A. P. Møller Fonden, og restaureringen til over 9 mil. kr. kunne gå i gang.

Dermed var brikkerne faldet på plads, og arbejdet hen imod at etablere et borgerhus i Damms Gård startede. Kommunen besluttede omtrent samtidig at det kommunale bibliotek skulle flytte fra det gamle rådhus og ind i Damms Gård som en væsentlig del af det kommende borgerhus

Borgerinddragelsen

En af de vigtige forudsætninger for kommunens beslutning om områdefornyelsen i Felsted og herunder indretningen af borgerhus med bibliotek i Damms Gård, var det engagerede og enige ønske fra byens borgere, som dels gav grund til at tro på, at der ikke blot blev skabt mulighed for et godt og varieret kultur- og foreningsliv, men også at byens borgere ville tage borgerhuset til sig og fylde det med liv ved hjælp af iverigdom og frivilligt arbejde.

Igennem hele processen har kommunen været opmærksom på at inddrage byens borgere i arbejdet, når det var naturligt.

Troels Olesen

Fra skitse til licitation

Damms Gård – Følgegruppe

I februar 2012 besluttede byrådet i Aabenraa Kommune at købe Damms Gård (stuehus og rejsesald) og indrette stedet til et medborgerhus. Indretning af huset og husets indhold skulle foregå i dialog med en følgegruppe, der bestod af repræsentanter for borgerne.

Samme aften afholdt Felstedegnens Borgerforening generalforsamling og borgermøde, hvor formand for Plan & udvikling Jan Riber Jakobsen orienterede om de netop besluttede planer for Damms Gård.

På mødet blev der valgt en følgegruppe på 7 personer. Følgegruppen første opgave gik ud på at udarbejde en oversigt over ønsker til indretning, aktiviteter og pladsbehov i Damms Gård.

Efter flere møder med kommune og arkitekt/ingeniør, blev der vedtaget en konklusion om indretning af Damms Gård, dog fik gruppen ikke sit ønske om samme gulvniveau i hele bygningen opfyldt.

Efter afholdt licitation blev gruppen indkaldt til møde med kommunen og fik her en orientering om muligheder for tilkøb. Inden for budgetrammen kunne kælderen fyldes op, og gulvet over kælderen sænkes, og derved opnå samme gulvniveau i hele huset, på nær depot over teknikrum. Der var ingen midler afsat til indretning af 1. sal, men etageadskillelsen er forstærket, så 1. salen konstruktivt er klar til udnyttelse, og der er isat 4 ovenlysvinduer i taget mod gårdssiden.

Med disse tiltag blev følgegruppens ønsker opfyldt, og renovering og ombygning af Damms Gård kunne gå i gang.

Projektet

Projekt Damms Gaard, har været en meget spændende opgave at være involveret i som rådgiver gennem alle byggeriets faser, fra prækvalifikation til afleveringsforretning af det færdige resultat. Vores oplevelser af forløbet er kort beskrevet i det følgende.

Opgaven blev annonceret i udbud, hvor vores firma OESTEN Ingeniører og Arkitekter sammen med fem andre rådgiverfirmaer blev valgt til at deltage i en prækvalifikationsrunde, som vi til vores store glæde vandt.

Som restaureringskyndig arkitekt har Fleming Mathiesen, Haderslev været tilknyttet opgaven.

Efter at opgaven var overdraget til tegnestuen, blev de indledende arbejder straks påbegyndt, da tidsplanen var temmelig stram.

1. fase omfattede en grundig opmåling og undersøgelse af selve hovedbygningen og rejsesalden mv., for hermed at få styr på bl.a. bygningernes nøjagtige størrelse, deres tekniske tilstand og de bevaringsmæssige og arkitektoniske værdier.

Med afsæt i ovennævnte materiale, samt brugergruppens detaljerede oplæg og program, blev de første skitser til det fremtidige medborgerhus udarbejdet, under hensyntagen til og med respekt for de bevaringsmæssige værdier i anlægget samt byggebudgettet.

Efterfølgende blev der afholdt flere konstruktive og informative møder med bygherrerådgiver, kommunen og brugergruppen. Her blev det klart for alle implicerede parter, at på grund af anlæggets alder og tilstand, ville selve ombygningen være en gennemgribende totalrenovering fra A til Z. På møderne blev der taget de nødvendige beslutninger, således at den endelige indretning mv. kunne fastlægges i det nødvendige omfang, for at projektet kunne udarbejdes til ansøgning om den endelige myndighedsgodkendelse / byggetilladelse.

Det endelige gennemgribende projektmateriale blev udarbejdet, og der afholdtes en indbudt licitation i hovedentreprise, som 5 firmaer blev udvalgt til at deltage i. Byggefirmaet Kraftman A/S, Aabenraa, var den lavestbydende, og fik byggeopgaven til gennemførelse af dette spændende projekt.

Sideløbende med projekteringen af stuehuset og rejsesalden gik nedbryderfirmaet i gang med nedbrydning af de eksisterende stald- og ladebygninger.

Det første byggemøde blev holdt på pladsen først i maj 2013.

Når man tænker tilbage på byggeperioden, er det hele forløbet glat og uden de store problemer. Først når man læser tilbage i byggemødereferaterne kommer man til at tænke på alle problemerne og udfordringerne.

Under ombygningen kunne vi hurtigt konstatere, at den eksisterende tagkonstruktion var i så dårlig en stand, at den skulle udskiftes til nye spær.

I byggeperioden blev håndværkerne så engagerede, at de arbejdede både nat og dag. Det resulterede i naboklager over støj og støv. Så for at genopbygge det gode naboskab, måtte vi ned på normal arbejdstid, når der blev støjet og støvet.

Vi blev også hurtigt i byggeriet mindet om, at gamle huse har opstigende fugt i væggene, så for at holde ydervæggene så diffusions åbne som muligt, blev facaderne kalket, og der blev lagt fugtspærre ind i skillevæggene og skorstene.

I august blev der holdt rejsegilde på de nye spær, med et stort fremmøde af håndværkere og byens borgere, og alle politikerne havde mulighed for at lufte deres gode tanker og visioner.

Da vi i december måned ikke kunne forestille os, der kunne komme flere overraskelser, fandt vi en stor dyb brønd på gårdspladsen, hvor der fremtidig skal være parkeringsplads. Brønden blev lukket og fyldt op af et autoriseret brøndfirma.

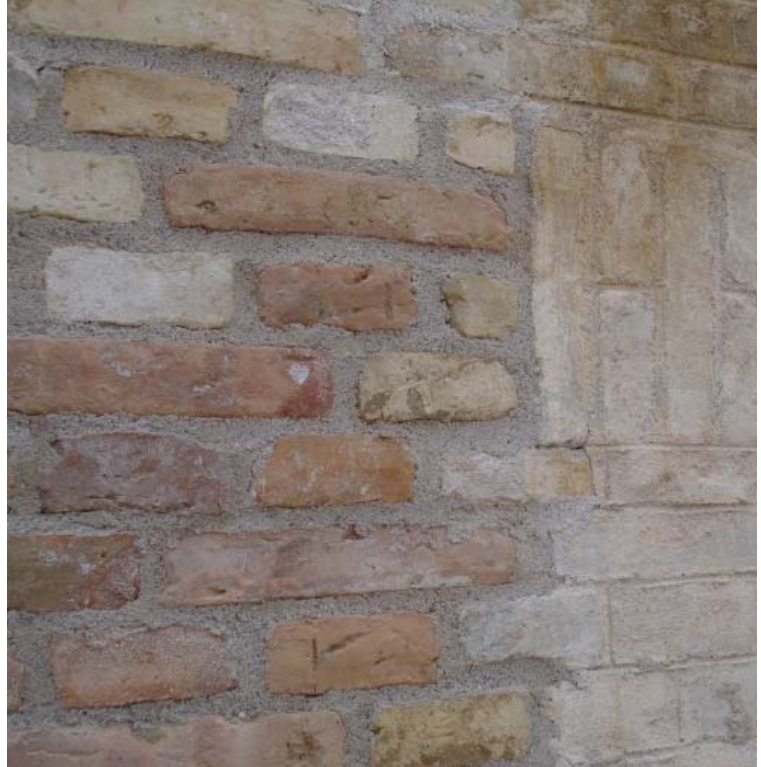
Tidsplanen for byggeriet holdt, og der blev holdt aflevering af byggeriet i januar 2014.

En aflevering på et godt håndværk og med meget små mangler.

Vagn Kristensen, arkitekt
Oesten Ingeniører og Arkitekter

Genopbygningen

- mødet mellem nyt og gammelt

Nyt liv i Damms Gård

Medborgerhuset Damms Gård

Damms Gård er tænkt som den fremtidige ramme om det lokale engagement og skal kunne rumme forskelligartede aktiviteter i lokalsamfundet. For at sikre den lokale forankring og fastholde det store lokale engagement er der stiftet en forening - Medborgerhuset "Damms Gård". Foreningen blev stiftet ved en generalforsamling den 3. marts 2014, og den første formand blev Jens Hokkerup. Bestyrelsen består af 5 medlemmer. Aabenraa Bibliotekerne har en fast plads i bestyrelsen.

Foreningens formål er at fremme det lokale engagement og udviklingen af Damms Gård. Huset skal drives som medborgerhus ved at udlåne lokaler til ikke kommercielle aktiviteter afholdt af foreninger, institutioner, virksomheder, private aktivitetsgrupper og enkeltpersoner.

Samtidig skal Aabenraa Bibliotekerne have til huse i Damms Gård.

Foreningens mål er, at der i Damms Gård kan bydes på muligheder for alle, som har lyst til at tage del i kulturelle og kreative emner. Det kan være kunst, teater, musik, foredrag, film, lyd, EDB. Medborgerhuset skal støtte udviklingen af sociale og kulturelle netværk i det lokale samfund på tværs af aldersmæssige, erhvervmæssige, sociale eller kulturelle ske. Damms Gård skal være mødested og samlingspunkt for læring, demokrati, debat og samvær.

Biblioteket

Ombygningen af Damms Gård var afsluttet omkring 1. februar 2014. Biblioteket brugte februar måned til at forberede flytningen fra det tidligere rådhus i Felsted til Damms Gård. Her har biblioteket fået indrettet et flot og funktionelt "show-room". Godt nok på mindre plads og med færre bibliotekar-timer, men til gengæld er der et stor gruppe frivillige, der deltager i bibliotekets daglige drift.

Biblioteket er et selvbetjeningsbibliotek, hvor man lukker sig ind med sundhedskort eller lånerkort.

Det betyder, at Damms Gård er åben fra 7-22 alle ugens dage.

Husets indretning

Siden huset blev overdraget fra håndværkerne har der været travlhed med indretning af huset. Følgegruppen har været involveret i valg af inventar, og nu er huset udstyret så der kan holdes møder, foredrag, kurser mm. Der er plads til ca. 130 personer i rejsestalden og den lille sal. Der er åbent netværk i hele huset og gode faciliteter til foredrag, film m.v.

Husets nye bestyrelse har sørget for udsmykning af væggene. De fleste af billederne på væggene er fra Aabenraa Kommunens kunstsamling.

Den daglige drift af huset og udearealerne er overdraget til fritidsinspektøren for hallerne og borgerhuset i Rødekre - Carl Erik Callesen. Han og hans medarbejdere vil sørge for booking af lokaler, den daglige rengøring og i øvrigt sikre, at huset fungerer og står til rådighed for brugerne.

Forløbet

- 2009
Felsted-borgerne fremlægger en udviklingsplan for deres by. I planen indgår ønsket om et medborgerhus.
- April 2010
Socialministeriet giver tilsagn om midler til områdefornyelse i Felsted.
- Januar 2011
Borgermøde – udpegning af arbejdsgrupper
- Juli 2011
Det endelige program for områdefornyelsen godkendes af Socialministeriet
- November 2011
A. P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formål støtter restaureringen af Damms Gård.
- Februar 2012
Byrådet godkender at Damms Gård købes og indrettes til medborgerhus
- Marts 2012
Oesten Ingeniører & Arkitekter vælges som rådgivere på ombygningen
- Maj 2012
EU og Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter bevilger støtte til områdefornyelsen gennem Den europæiske landbrugsfond for udvikling af landdistrikter.
- April 2013
Håndværkerne går i gang med ombygningen
- Januar 2014
Håndværkerne er færdige med ombygningen af Damms Gård
- Marts 2014
Biblioteket flytter ind
- Maj 2014
Damms Gård indvies og overdrages til Felsted som medborgerhus

De originale initialer og årstal fra "Johannsens Gård" er nu blevet renoveret og opsat på Damms Gård. Gården blev opført i 1843 af Jørgen Emil Johann Schmidt og Anna Magdalena Schmidt.

Aabenraa Kommune har renoveret og indrettet Damms Gård til medborgerhus som en del af områdefornyelsen i Felsted.

Projektet er støttet af:

A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal.

Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter gennem områdefornyelse.

EU og Ministeriet for By, Bolig og landdistrikter gennem Den Europæiske landbrugsfond for udvikling af landdistrikterne: Europa investerer i landdistrikterne.

*A. P. Møller og Hustru
Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal*

MINISTERIET FOR
**BY, BOLIG OG
LANDDISTRIKTER**

